3. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09.10.2018 у справі № 760/4968/15-к. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks (дата звернення: 12.10.2026).

4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 286/4163/19. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/181313 (дата звернення: 12.10.2026).

5. Кримінальне право. Тема 9. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. Умисел та його види. Необережність та її види : навчальні матеріали. Запорізький національний університет. URL: https://moodle.znu.edu.ua/mod (дата звернення: 12.10.2026).

Мкртичян Д.А., здобувач
Науковий керівник: Гловюк І.В.,
д.ю.н., проф.,
Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Спеціальна конфіскація передбачена ст. 96-1 і 96-2 Кримінального кодексу України і полягає примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а так само у разі вчинення діяння з переліку, передбаченого ч. 1 ст. 96-1 КК України [1].

Незважаючи складнощі щодо визначення правової природи цього заходу [2, с. 91], Конституційний Суд України у рішенні від 30.06.2022 № 1-р/2022 визнав, що цей захід впливу на особу має некаральний характер, метою застосування якого є припинення використання грошей та іншого майна, набутих унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності [3]. Слід відмітити, що у КПК України у ст. 100 також йдеться про спеціальну конфіскацію [4], утім, вона регламентується у комплексі зі зберіганням речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію. І.В. Гловюк пише, що застосування спеціальної конфіскації характеризується тим, що норми матеріального та процесуального права не узгоджені між собою [5], а О.О. Дудоров звертає увагу на те, що відсутність у процесуальних документах посилання на статті КК, які закріплюють матеріально-правові підстави й умови застосування спеціальної конфіскації, означатиме неправомірне звернення до цього кримінально-правового заходу; його не слід застосовувати лише на підставі ст. 100 КПК України [6, с. 27]. Зауваження О.О. Дудорова має важливе значення і для провадження на підставі угод, адже умови спеціальної конфіскації по угоді про визнання винуватості мають перевірятися на дотримання вимог КК України та КПК України та інтересам суспільства.

Верховний Суд вже сформував блок практики стосовно спеціальної конфіскації, і частина його викладена в Огляді [7]. Деякі питання процесуального забезпечення спеціальної конфіскації розглядалися Об'єднаною Палатою Касаційного кримінального суду, і одним з цих питань, по суті, стала правова природа цього заходу, оскільки була різна судова практика щодо того, чи її застосування спеціальної конфіскації випадком, який погіршує становище обвинуваченого. Позиція Верховного Суду повністю синхронізується з Рішенням Конституційного Суду України, передбаченим у рішенні від 30.06.2022 № 1-р/2022, що видно зі сформульованого висновку: застосування згідно положень статей 96-1, 96-2 КК судом апеляційної інстанції спеціальної конфіскації не є тим «іншим випадком», передбаченим ч. 1 ст. 421 КПК, що погіршує становище обвинуваченого. Відповідно до статей 408, 420 та 421 КПК. рішення апеляційного суду, яким застосовується спеціальна конфіскація, постановляється у формі ухвали [8].

Непростим є і питання спеціальної конфіскації майна, яке знаходиться у спільній сумісній власності.

Була позиція Верховного Суду, що Суд у межах кримінального провадження не має повноважень застосувати спеціальну конфіскація майна, яке є спільною сумісною власністю, вирішуючи при цьому спір щодо належності такого майна [7, с. 13] та що транспортний засіб, який належить на праві спільної сумісної власності подружжю та який використовувався одним із них як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, спеціальній конфіскації не підлягає, якщо співвласники не знали і не могли знати про незаконне використання цього майна [7, с. 15]. Утім, Об'єднаною Палатою Касаційного кримінального суду було зроблено висновок, що відповідно до статей 96-1, 96-2 КК майно, що перебуває у спільній власності, підлягає спеціальній конфіскації, якщо співвласник, який є правопорушником, використав його як знаряддя чи засіб вчинення кримінального правопорушення. Якщо майно, яке було використано як знаряддя чи засіб вчинення кримінального правопорушення, перебуває у спільній власності подружжя і воно було використано одним із подружжя в ході вчинення кримінально-караного діяння, то таке майно підлягає спеціальній конфіскації в повному обсязі, оскільки його власник (той з подружжя, який вчинив кримінальне правопорушення) усвідомлено використав його в протиправних цілях [9]. Таким чином, здійснено відступ від попередньої позиції, і змістовний наголос зроблено на усвідомленому використанні одним з співвласників, хоча у КК України немає спеціальних норм, які б прямо вирішували таке питання. У цій же постанові Верховного Суду зазначено, що «положення п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК водночас недвозначно стверджують, що обізнаність власника (законного володільця) про незаконне використання предметів спеціальної конфіскації, а тим більше їх особисте застосування як засобів чи знарядь вчинення правопорушення, безумовно унеможливлює їх повернення іншим співвласникам (в тому числі другому з подружжя), про яких кримінальний закон не згадує в цьому контексті. Норми КК передбачають застосування спеціальної конфіскації до знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення, а не до їх певної частини, отже, відсутні підстави вирішувати питання про повернення відповідних предметів спеціальної конфіскації особі, яка співвласником, і не знала і не могла знати про їх незаконне використання» [9]. Як видно з цього фрагменту, неможливість урахування перебування майна у спільній сумісній власності вже відображена не через обізнаність / необізнаність співвласника, а через функціональне призначення предмета для вчинення кримінального правопорушення. При цьому слід звернути увагу на те, що у доктрині є певна критика такого підходу [10].

Застосування спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру регламентується як нормами матеріального кримінального права, так і нормами кримінального процесуального права, що ускладнює її правильне застосування на практиці. Це стосується і спеціальної конфіскації предметів у спільній сумісній власності, щодо чого розвивалися позиції Верховного Суду. Важливо, що загальна позиція Верховного Суду стосовно спеціальної конфіскації є такою, що при її застосуванні суд повинен не лише послатися на наявність для цього формальних підстав, передбачених у КК, але й переконатися, що таке застосування не порушуватиме «справедливу рівновагу між вимогами загального інтересу і захисту фундаментальних прав осіб», покладаючи на особу «надмірний індивідуальний тягар». Приймаючи рішення про застосування спеціальної конфіскації, судам слід перевіряти, чи не порушує цей захід кримінально-правового характеру вказані критерії, ураховуючи при цьому обставини кримінального провадження [7, с. 6], і вона обов'язково має бути врахована при мотивуванні судового рішення про застосування спеціальної конфіскації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2.Винник А. О. Спеціальна конфіскація у кримінальному праві: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 196 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream

3.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96-1, 96-2 Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації) від 30.06.2022 № 1-р/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-22#Text

4.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

5.Гловюк І. Спеціальна конфіскація: рух у якому напрямку? URL: https://www.hsa.org.ua/blog/spetsialna-konfiskatsiya-ruh-u-yakomu-napryamku

6.Дудоров О.О. Особливості застосування спеціальної конфіскації у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти довкілля. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №5. Том 3. С. 25-36. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.3

7.Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо застосування спеціальної конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру. Рішення, внесені до ЄДРСР, із січня 2018 року по листопад 2021 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 22 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads

8.Постанова ОП ККС ВС від 16.09.2024 у справі № 183/4229/23 (провадження № 51-5837кмо23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847436

9.Постанова ОП ККС ВС від 02.02.2026 у справі № 669/338/24 (провадження № 51-5214кмо24). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133947342

10.Письменський Є.О. Про спеціальну конфіскацію майна, яке перебуває в спільній власності подружжя. Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали XVI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам’яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 27 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 170-173. URL: https://www.researchgate.net/publication/399607478_Pro_specialnu